

kategória volt (tekintet nélkül arra, hogy tartalmazott-e és mennyiben, milyen értelemben tartalmazott messianisztikus, eszkatológikus stb. elemeket) — a meglevő, az adott apológiájaként állította be. Hermann könyvének olvasása után úgy rémlik, hogy Lukácsnál „Minerva baglya felrepült”⁵, s most már csak az apró csiszolgatások munkája maradt hátra az adott szocialista rend megerősítése — de nem minőségi továbbfejlesztése — érdekében. Hermann ezt írja: „Lukács abból kiindulva, hogy az emberi praxis, az emberi munka homogenizálja a világot, és alternatívát teremt, az embert úgy fogja fel, mint az objektív alternatívákra válaszoló lényt.” (387.) Ezzel a megállapítással is tökéletesen egyetérthetünk, csakúgy, mint a totalitás kategóriájának elemzésével úgy, ahogyan az Lukács *Ontológiájában* kap új értelmezést a *Történelem és osztálytudathoz* viszonyítva. Ám, ismételjük, a részletekkel nem áll összhangban Hermann okos és nagy munkát jelentő könyvének — a kontextusnak — egésze, amely minden rész-elemzés ellenére azt sugallja, hogy Lukács „esze”, az emberiség „önmagára talált történelmi öntudata” a számos alternatíva közül megtalálta az egyedüli helyeset — a szocializmust —, de ez a szocializmus, legalábbis úgy tűnik, egyalternatívájú. És ezt az egyetlen alternatívát nevezi Hermann a „nagy lehetőségnek”. Ha pedig így van, akkor a „van” és a „kell” konkrét történelmi ellentétei Lukácsnál a hegeli azonosságfilozófia attitűdjéhez hasonlóan olvadtak egybe; akkor — csupán példaként — tanítványainak, még általa „budapesti iskolának” nevezett köre, amely a lehetőségek skáláját a szocializmuson belül igyekszik tovább keresni, valójában kívülre rekedt? Avagy csupán a szubjektíve megvont határmezsgyéket jelölték ki túl szűkkeblűen? De ha mégis mindez úgy lenne, ahogy Hermann értelmezem, mégis: a lukácsi életmű élő folyam; ha víztömegének minden cseppje elapad is a sivatag forró homokjában, akkor is megmarad medrének vájata, a sziklába vájt meder, s a kutató szellemnek ösztökélést ad, hogy nyomát követve, talán más utakon, de mégis elérjen a szocializmus ösvényén a humanizmus nagy óceánjáig. S ehhez — mindannak ellenére, amit leírtunk — Hermann István gondolatokat ébresztő könyve is sokban hozzájárul.

Ha Lázár felkelt — ha egyáltalán felkelt —, új utakat keresett magának, s ahogy Hegel mondaná: „Haladásunk az, hogy az elvont formák nem magáért valóan fennállóknak, hanem hamisnak bizonyulnak.” (*Jogfilozófia*, 61., a 32 § vége.) És minden elvont a konkrét sokoldalú gazságságában szünteti meg önmagát, megőrizve az általános iránymutatás értékeit.

BODROGVÁRI FERENC

SZINTETIKUS SZEMPONTOK

SZELI ISTVÁN: *Nemzeti irodalom — nemzetiségi irodalom.*
Forum, Újvidék, 1974.

Szeli István könyvét nemcsak az irodalmár, hanem a pedagógus, a nyelvész, a kultúrunkás is „szakmába vágó” tanulmánykötetként veheti a kezébe, benne ugyanis a legkülönbözőbb humán tudományterületek eredményeit tár-

⁵ Hegel írja a *Jogfilozófia* előszavának 23. oldalán: „Minerva baglya csak a beálló alkonnal kezd meg röptét”: ezzel arra utal, hogy a filozófia a világot csak magyarázhatja. Marx számára ez nem volt elegendő, szerinte a világot meg kell változtatni (*Tézisek Feuerbachról*, A XI. tézis).

gyaló dolgozatok követik egymást. Valami mégis összefogja őket: a szintézist teremtő koncepció, amely tulajdonképpen Szeli István egész eddigi munkásságát fémjelzte. Lényege: végezni azt, amit valakinek feltétlenül el kell végeznie ebben a közösségben. És mivel számtalan ilyen feladat létezik, Szeli István fáradtságot nem ismerve szorgalmazza valamennyinek a megoldását.

A *Nemzeti irodalom — nemzetiségi irodalom* viszonylatokat teremt, eredményeket mér föl, távlatokat jelöl meg. A szerző törekvése nem arra irányul, hogy egy-egy részterület jellegzetességeit elemezze kimerítően, hanem hogy tendenciáit kitapintsa. Munkája útmutatás: merre és hogyan tovább, hogy ne jussunk — minden jó szándékunk ellenére is — a tudománytalanság zsákutcájába. Az egyetemen és a Hungarológiai Intézetben folyó kutatótevékenység lényegében az új lehetőségek kihasználása, de olykor-olykor kérdés, hogy mennyire teljes és hatékony kihasználása. Fialat kutatógárdánk — kellő tapasztalatok hiányában — munkájában mindenképpen segítségre, irányításra szorul. Segítségre a feladatok meghatározásában, a helyes módszertani eljárások megjelölésében.

A kötet más jellegű darabjainak, a portréknak és felméréseknek jelenünkre utaló tanulságai ugyancsak irányadóak. Gyakran nem is kimondott ítéletek, hanem egyes folyamatok jellemzésének formájában teszik lehetővé a továbbgondolást. A *B. Szabó Györgyről* írott dolgozatban olvashatjuk:

»Úgy látszik, minden fiatalságnak (az intézmény fiatalságának is) természetes velejárója a szertelen erőfitogtatás, a neofita buzgalom, a nagy fogadkozás, amely lomtárba való kacatnak tartja a lehetőségek mérlegetését, a koncepció szívós és fokozatos munkával való megközelítését. S ez így jó, mert a felfokozott munkakedv jele, mert termelő hozzáállást sejtet és alkotókedvet sugalmaz. De előbb vagy utóbb el kell jönnie a felmérés pillanatának, amely az ambíciót és a vállalkozó szándékot szembesíti az eredményekkel, számon kérve a tettet a „számonkérőtől” magától is.«

Érdeemes lenne vizsgálat tárgyává tennünk a kérdést: mennyiben élő még ma is a probléma? Élét természetesen tompítja a tény, hogy részben napjainkban is számolnunk kell azokkal az objektív nehézségekkel, amelyek gátolják a kutatást. Az ötvenes évekre vonatkozó megállapítás, ha nem is olyan erős hangsúllyal, de napjainkban sem érvénytelen: »Nemcsak a tudományos felszereltség (könyv- és levéltárak, intézetek, forrásművek, kritikai kiadások stb.) híja miatt, hanem az ötvenes évek légkörében uralkodóvá lett nézeteink következtében is, amelyek ugyanis megkövetelték a „sajátszerű”, „másfelé” interpretálást, de meg is elégedtek a „merész”, „egyéni”, nem hagyományos” felfogás érvényesítésének látszatával, teljesen mellékesnek tartva a báziskutatást, a feltárást, a nehézkesnek mondott filológiai módszereket. Mi több: nemcsak elhanyagolhatónak, hanem fölösleges tehertételnek, károsnak és tévesnek az „átértékelés” feladatai mellett, mert az a „lényeg”-ről terelte volna el a figyelmet. Ez a „módszer” nem is volt tudatában, hogy voltaképpen ugyanazt teszi, mint a jogosan bírált idealista szellemtörténet: a tagadás princípumára épít, s a marxista módszerekkel ellentmondónak nyilvánít bizonyos (nemegyszer ténylegesen is ilyen) értelmezési kísérleteket, anélkül azonban, hogy eljutott volna olyan szintetikus szempontokhoz, amelyek megbízható alapot szolgáltathattak volna egy modern rendszerhez és az irodalomtudomány tényleges revíziójához.« ((U. o.)

Irodalomtörténészeink és kritikusaink közül néhányan túlléptek már ezeken a buktatókon, inkább recenzióíróinkat jellemzi gyakran a „megváltó ötletekben” való megrendíthetetlen hit. A jelenség feltárása éppen ezért *önismerethez* vezet bennünkét.

Ugyanez a szándék húzódik a kötet többi tanulmánya mögött is. Az *újvidéki magyar tanszék* első évtizedének eredményeiről beszámoló írás figyelmeztet ennek az intézménynek művelődési életünkben betöltött kulcs-

fontosságú szerepére. Hiszen a tanszék nemcsak iskoláinkat látja el magyartanárokkal, hanem jelentősége ennél jóval nagyobb. »Küldetése csak akkor mérhető fel a maga igazi arányaiban, ha meggondoljuk, hogy e tíz év alatt a jugoszláviai magyar humán értelmiség egyetlen iskolája volt, s az általános és középiskolai tanárok mellett újságírók, tudományos dolgozók, lektorok, rádió- és televízióbemondók, korrektorok, könyvtárosok, fordítók, sőt színészek képzését is vállalnia kellett, de nem hanyagolhatta el azokat a feladatokat sem, amelyeket az élő magyar nyelv és a hazai magyar szépirodalom fejlesztése, illetve kritikai vizsgálata rótt rá.«

Jelentőségében hasonló a Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményeinek indulása alkalmából frott munka, amely már konkrétabb célokat tűz a vajdasági hungarológia elé, összegezve annak eddigi eredményeit.

Nyelvművelésünk múltjának a feltérképezése a harmadik ilyen jellegű vállalkozás, amely nemcsak szórványos jelenségekről, hanem szervezett formában folyó tudatos tevékenységről ad képet.

A könyv többi tanulmánya ugyancsak értékes adalékokat szolgáltat a tudomány területén folyó kutatásokhoz, új, használható szempontokat nyújtva a további feltáráshoz.

De a címadó dolgozatra külön is ki kell térnünk.

A *nemzeti irodalom — nemzetiségi irodalom* választ ad mindazokra a kérdésekre, amelyek a témával kapcsolatban az utóbbi időben felmerültek. Nem tartalmaz summás megállapításokat, szerzője differenciált problémafeltárássra törekszik, bizonyít, érvel. Az általa használt fogalmakat pontosan definiálja, szigorúan elválasztva a kettőt: kisebbségi irodalom és nemzetiségi irodalom. És ha a nemzetiségi irodalomnak eleddig egyik legkimerítőbb meghatározását is adja, maga fűzi hozzá munkájához: »S mégis: ha az előadottak alapján kellene levonni a nemzetiségi irodalomra, annak helyzetére, fejlődési irányaira, távlataira és lehetőségeire vonatkozó végső következtetéseinket, ismét csak arra hivatkozhatnánk, hogy az egy rendkívül összetett, mindig más-más arcával felénk forduló kérdéskör, mint ahogyan maga a nemzetiségi irodalom is szinte napról napra módosuló fogalom: *alakulás*, nem pedig *alakulat*. Emiatt nem is törvényszerűségekről, képletekről, megállapított szerkezetről szóltunk, hanem csak észleletekről, megfigyelésekről, tendenciákról, amennyiben ezt a megközelítést a szemléletek diszparátsága egyáltalán lehetővé tette.«

Végezetül leszögezhetjük: Szeli István új könyve a cselekvés mindenkori segítőtársát, támaszát jelenti irodalmunkban és általában kultúránkban.

CSORDÁS MIHÁLY

EGY KIS KÖZÖSSÉG KRÓNIKÁJA

BOGDÁNFI SÁNDOR: *Angyalok játszanak.*
Forum, Újvidék, 1974.

Bogdánfi regénye huszonnyolc évvel a felszabadulás után játszódik le Bánátban, Tiszaváron. Cselekményének középpontjában egy természeti jelenség áll: a gáz és az olaj feltörése, valamint a vele kapcsolatos, illetve az általa kiváltott események sora. A vajdasági olvasó tehát joggal veheti érdeklődéssel a kezébe a könyvet.